

Psihanaliza se înscrie în partid?

— ALEXANDRU MATEI —

NICI un eseist român contemporan nu are backgroundul lui Alex. Cistelean. După ce a terminat filozofia la Cluj, și apoi masterul de filozofie franceză, a avut o bursă la Poitiers, s-a întors și a început un doctorat pe Școala de la Frankfurt împreună cu Andrei Marga. El este singurul eseist român declarat lacanian. În general, dimensiunea epistemologică a psihanalizei nu are practicanți în România. În general, dacă excludem tematica sacralului, mai nou și a politicului – dar aici lucrurile se află la început –, eseul teoretic românesc nu știe mare lucru.

Dacă este să afiliem textele tânărului eseist, am putea să ne gândim la deconstrucție. Am putea, apoi, să numim interpretarea *Fenomenologiei spiritului* pe care o face Kojeve în Parisul anilor 1930 (1933–1939, la École Pratique des Hautes Etudes) și audiat printre alții de Jacques Lacan. Am putea, la limită, să ne gândim la teoria enunțării (a lui Oswald Ducrot, de pildă) și, deci, la asimilarea pragmaticii lingvistice anglo-saxone de către teoriile subiectivității post-carteziene. Această e pinza freatică. Alex. Cistelean exploatează surse teoretice altminteri obscure pentru cititorul român: în afara lui Žižek, oarecum cunoscut, este vorba de o întreagă „școală slovenă” (Mladen Dolar, Alenka Zupančič) aflată probabil sub influența maestrului, apoi de un filozof care pendulează între fenomenologie și gândire politică – Giorgio Agamben –, pe care-l și traduce de altfel la editura clujeană Idea. Orgolios, Cistelean nu citează niciodată filozofi mari, nume la care te aștepti să le găsești citate. Profitând de cvasi-inexistența vreunui interes pentru gândirea „alternativă” în România, din pricina unui complex cultural care, dacă în materie de literatură s-a estompat, în gândire continuă să activeze la cea mai mare intensitate, Alex. Cistelean purcede la o critică a limbajului filozofic care nu ajunge la

vreo reconstrucție, ci, în partea a doua a volumului, la interesante analize ale vieții cotidiene. Dincolo de sumarul tripartit, volumul are 100 de pagini de eseuri „serios” – intrările în materie – și 50 de „aplicații”, redactate cu subtilitate și umor. Remarcabil este faptul că, în ciuda citorva eseuri-pamflet pe care autorul le-a publicat în ultima vreme împotriva unor *maîtres* ai instituțiilor culturale din România, acest volum le ignoră. Mai bine începi filozof decât pamfletar.

Primele două pagini ne pun în fața obiectivului: deconstrucția procedurilor argumentative de formulare și legitimare a „adevărului”. *Ce este adevărul?* Răspuns: ceva de care nu vrem să știm, pentru că e aici, de care nu vrem să auzim, pentru că toată lumea vorbește despre el, despre care vrem să ni se spună minciuni ca nu cumva să fim siliți, aflându-l, să fugim de el. Adevărul nu e binele, frumosul; nu e logic și nu e moral, deși are logica și „morală” lui. Adevărul este ceea ce ne scapă. Sigur, Cistelean nu e primul care spune așa ceva, măcar de la Nietzsche încoaice. Într-un fel, ne aflăm în plin maniheism. Ne aflăm în plină eră a suspiciunii, iar autorul ia înfățișarea lui Sherlock Holmes și se apucă să investigheze cadavrele din dulapurile unor discursuri despre adevăr pentru a conchide: da, adevărul se dă numai la pachet cu cadavrul din propriul lui dulap, respectiv prezența cu absența, legea cu transgresiunea, afirmația cu teama de negație, normalul cu nebunul, împărțirea cu restul etc., etc. Adesea, când întinzi capcane, riști să cazi în ele. Poți recunoaște asta, ceea ce nu-i de colo. Dar, atunci, la ce bun să le mai întinzi?

Mă opresc asupra unuia dintre eseuri, în care nu e vorba de *de fapt* de psihanaliză. În ele, Lacan și Žižek se ceartă cu cițiva filozofi contemporani și, evident, au mereu dreptate. Asta, într-un fel, nu-i rău, pentru că Lacan este un soi de diavol, iar eseistul român se bucură să-i fie avocat. Bunăoară, în „Politica și poliția psihanalizei”, Derrida se ceartă cu Lacan în problema care dintre ei a depășit, de fapt, metafizica. Derrida se ia de psihanalistul kojévian pentru că teoriile lui ar ilustra „falocentrismul” dominant al culturii „adevărului metafizic”, cu care trebuia terminat odată: „Falus, voce, metalimbaj: acestea sînt, așadar, cele trei puncte în care deconstrucția derridiană identifică urmele metafizice din discursul lacanian”. Și Cistelean,

prin Žižek, demonstrează că Derrida se înșală.

Să luăm cele trei cuvinte în ordine, împreună cu autorul: falus, voce, metalimbaj. Falusul este un fel de penis „en creux”, un nume, adică o „raționalizare” a unei „exteriorități radicale a corpului ca independent de voința noastră”, deci un semnificant. „Falus” e un cuvînt, în vreme ce penisul e penis. Bun, deci nu e vorba aici despre vreo rezistență metafizică a lui Lacan. Apoi, vocea. Vocea nu e chemarea la ordine, analogonul chipului la Lévinas, ci, crede Cistelean via Mladen Dolar care scrie despre Lacan, un interstițiu între corp – vine de acolo – și exterior – vine de acolo –, dar e imaterial. Dar această interpretare a vocii ca o prezență-absență – față de versiunea derridiană: dovada prezenței la sine a subiectului care vorbește – nu poate fi introdusă în discuție atît de simplu. Există o diferență între vocea pacientului de pe divan – prin care el „se” spune, se exteriorizează, supunîndu-se analizei, dar „se” și ascunde, pentru că-l obligă pe analist să-l însoțească acolo unde „vrea” vocea – și vocea celui care rostește magisterial un discurs, actualizînd în mod unic, irepetabil și categoric ceea ce lectura textului rostit ar percepe, desigur, altfel. Pentru că avem o dată o voce fără autor (pacientul nu stă în fața analistului), altă dată o voce la purtător. În primul caz nu avem text, în al doilea, da. Cred că „vocea” lui Derrida și „vocea” lui Lacan via Mladen Dolar nu reprezintă aceeași poveste. E vorba de două idiomuri diferite, în interiorul cărora, rînd pe rînd, cele două concepte primesc certificat de pertință. A compara două idiomuri pe baza unor cuvinte care se regăsesc și în unul și-n celălalt relevă de un rudiment de credință în „adevăr”, iar posesorul ei cade în capcana în care le face vînt altora. În privința metalimbajului, lucrurile stau la fel. Propoziția lui Derrida cum că „nu există hors-texte”, deci metalimbaj – limbajul e imanent –, este contrazisă la nivelul enunțării: cine afirmă că „nu există metalimbaj” practic tocmai metalimbajul. Lacan susține, însă, că poziția metalimbajului este inevitabilă și totuși imposibilă. Adevărat, dar n-am făcut nimic cu asta. Faptul de a fi lucid în privința funcționării limbajului nu înseamnă eliberare de „tradiția metafizică”. Aici, experiența literaturii în etapa ei avangardistă și post-l-iar fi ajutat mult pe Alex. Cistelean. Pentru a „se” mai putea spune, literatura a trebuit să renunțe, și a făcut-o, la „esență”,

redevinînd, în epoca postmodernă, un discurs printre altele, al cărui scop este să „prindă”, să impresioneze, să placă, dar nu să și formeze. Toată experiența asta – pe care, în ceea ce privește ideea de „om”, o redă figural Michel Houellebecq în *Posibilitatea unei insule* – i-a luat vreo sută de ani. În filozofie e încă mai greu. A te elibera de tradiția metafizică e un deziderat metafizic. Ceea ce Cistelean numește „traversarea fantasmelor metafizice”, opunîndu-i eficiența „conjurării ei infinite”, poate să nu fie decît o vorbă goală.

E drept că acest capitol nu se termină aici. Pentru că Alex. Cistelean remarcă faptul că, în alte ocurențe, Derrida afirmă el însuși că metafizica nu se poate „depăși” și că deconstrucția sa nu este o metodă, ci o întrebare: „Deconstrucția este deschiderea unei întrebări asupra filozofiei”, spune Derrida în 1992 într-un interviu, iar Alex. Cistelean notează spre finalul capitolului: „Dacă potențialul politic al psihanalizei nu este de ordin emancipator, utopic, revoluționar, pariul nostru în acest volum este că el e, cel puțin, de ordin critico-analitic”. Dar atunci de ce trebuia să încline o balanță, de ce, adică, trebuia să judece? Asta e o întrebare. Alta e cea mai importantă. Cistelean continuă: „Prin urmare (...), psihanaliza poate oferi un instrument excelent criticii radicale a hegemoniei neoconservatoare și neoliberale actuale”. Nu numai: putem adăuga filozofia analitică – și avem demersul lui Vincent Descombes împotriva maestrilor gîndirii franceze; avem noile istoriografii care demontează tezele, altfel de inspirație marxistă, ale istoriei mentalităților (G.E.R. Lloyd, de pildă, în *Demystifying Mentalities*, 1990), ca și sociologia. Problema începe tocmai de aici: de ce critica „hegemoniei neoliberale și neoconservatoare”? De ce ar fi critica „adevărului” o întreprindere politică și de ce ar trebui să o evaluăm pe axa liberal-conservator-socialist sau dreapta-stînga? Răspunsul la această întrebare nu se află însă nici în acest volum și, deci, nici în acest articol.

Dincolo de inteligență, de inedit și de calitatea scriiturii, Alex. Cistelean ar trebui să asculte de ceea ce crede că, în deconstrucția pe care o practică a „adevărului”, merită să fie comunicat. Apoi, să ne explice de ce ține la conotația politică. Pentru că – e doar o presupunere – validitatea argumentărilor ar putea fi distrusă de angajamentul lor ideologic. Pentru o luptă de acest fel nu e nevoie de Lacan. ■

